

trpljenju, podobnemu temu, ki ga doživlja. Ali pa mu pomaga razumeti druge, ki imajo takšne probleme. Mogoče pa v knjigah išče le razvedrilo. Ali humor, ki mu pomaga vzpostaviti kritičen odnos do svojega sveta in sveta odraslih. Mogoče išče svet magičnega, svet čarovnij, s katerim lahko prebrodi tegobe trenutne realnosti. Mogoče v prastarih ali novih pravljicah najde izkušnje in modrost sveta.

Ne vem. Zato se mi zdi odgovorno pisanje in enakovredno sprejemanje vseh, ki pišemo za otroke, ne glede na to, ali pišemo o najbolj aktualnih temah sodobnega časa, o izmišljenem pravljicnem svetu ali svetu nesmiselnih igrarij, izjemno pomembno.

Tudi načinov opisovanja radosti in tegob otroškega sveta ne moremo primerjati med sabo. So kot mozaik v veliki zrcalni sliki sveta, ki jim ga ponujamo.

Zato: Živela drugačnost!

Slavko Pregl

ALI JE MAČEK SPLOH V ŽAKLJU oziroma o trivialnem v literaturi za otroke in mladino*

Niti predstavljal si nisem, kako hitro lahko padem kot žrtev lastne nečimrnosti. Ko sem lani bil povabljen, da bi spregovoril o trivialnem v literaturi za otroke in mladino, sem najprej v mislih zagledal navdušeno publiko, kako me na koncu po predavanju navdušeno treplja po ramenih. Seveda naj bi pri tem šlo za množice razigranih knjižničark. Šele potem sem se spomnil, da bi moral najprej povedati kaj pametnega. No, naš vsakdan ne potrjuje predpostavke, da bi javni govorniki morali govoriti pametno. Zato sem se pomiril. Misel v nadaljevanju, da nič ne vem o predmetu svojega predvidenega govorjenja, pa mi je naravnost dala krila.

Pogled od zgoraj

Slučaj je nanese, da sem prav ta čas član žirije za podelitev nagrade Večernica. Gre za nagrado, ki naj jo dobi najboljšo knjižno delo za mlade bralce v preteklem letu. V uglednem sestavu tistih, ki smo merili, tehtali in presojali, sem se znašel kot predstavnik neposrednih proizvajalcev. Skratka, v žirijo me je poslalo Društvo slovenskih pisateljev. Med deli, ki sem jih prebiral, sem zato najprej pogledal, če je kakšno izpod računalnika predsednika društva. Nikoli ne škodi, če se prilizuješ predsedniku. Resnici na ljubo je prilizovanje predsedniku Društva pisateljev povsem nekoristen posel. Lahko ti zagotovi kvečjemu kozarec vina na letnem društvenem srečanju ali slane palčke na kakšni okrogli mizi. Njegova beseda, denimo, o položaju slovenske knjige (tako za odrasle kot tudi za otroke), ki jo

* Besedilo je sicer nastalo za pisateljevo lanskoletno srečanje s knjižničarji, a ga je avtor pisal še posebej z mislijo na okroglo mizo o drugačnosti.

zažene v brk kulturni politiki, ima približno enak učinek, kot če bi svoje besede lepo zapisal, jih spraval v lično ovojnico, nalepil najnovejšo slovensko znamko in vse skupaj nato neopazno vrgel v jašek mestne kanalizacije.

Med deli, ki sem jih prebiral, tudi ni bilo nobenega, ki bi ga napisala snažilka v našem društvu. Kdaj pa kdaj je skrajno prijetno z umazanimi čevlji malce poskakati po nekom, ki ti nič ne more. Če se že država ves čas norčuje iz svojega državljana, moramo prizadetemu človeku blagohotno pogledati skozi prste, ko nakopičeni gnev stresa na koga, ki slučajno pride mimo. Še posebej, če sem to jaz. Tisti, ki stresa, in ne tisti, ki pride mimo.

Ker torej ni bilo ne izdelkov predsednika ne snažilke, sem bil prisiljen knjige pogledati z vso ustrežno nepristransko resnostjo.

Želim pa zelo jasno, glasno in odločno zatrditi, da mnenja, ki jih beležim od tu dalje, z mojim letošnjim branjem nimajo nobene zveze. Skoraj nobene. Ali pa so morda v tem času čisto slučajna. Zrasla so iz knjig, ki sem jih bral pred letošnjim letom ali jih bom bral v prihodnje.

Naj še okvirno namignem, kako razumem pojem »trivialno v mladinski književnosti«. Moja stališča strokovno niso utemeljena.

»Trivialno« je po mojem mnenju nekaj vsakdanjega, praznega in zato praviloma nepomembnega. Morda celo slabega. To je neke vrste maček v žaklju, s tem da mačka v tem žaklju še največkrat ni. Če pa že je, je precej zanikrn revež, ki žre, karkoli mu pač vržejo. S svojo pojavo ali dejanji pa tistim, ki v vrečo pogledajo, praviloma ne nudi prav nobenih užitkov.

Nekaj zadrege pri tem vseeno je. So ljudje, ki jih razveseli vsako živo bitje. So ljudje, ki jih še posebej razveseli zelo zanikrno bitje. In so ljudje, ki priznavajo le čistokrvne uglajene mačke z neoporečnim rodovnikom. Zato je v žaklju z mačkom mogoče najti vse ali nič, ne glede na to, kaj je res v njem.

Z visokega položaja člana ustrezne žirije (namigujoč na trivialnost) za začetek beležim:

a) Škoda je, kadar avtor, ki je napisal dobro besedilo, podleže navdušenju. Zato napiše drugi in morda še kakšen del iste zgodbe predvsem zaradi bodoče hvale in manj zaradi notranje potrebe. Tako dogajanje spominja na razmere iz jutranje moške šale. Mladi lord ob postelji izvaja sklece. Služabnik ga z utrujeno vljudnostjo blago opozori: – »Vaše lordstvo, drznem si vas opozoriti, da je dama že odšla.« Srečujemo se skratka s pisanjem, ki spominja na to, da glavni igralec razpolaga z vsem potrebnim orodjem. Po ustaljenem postopku ga tudi uporablja. Rezultat tega dela pa vseeno ne daje znakov, da je bilo početje smiselno.

Ob teh razlagah moram še posebej izvzeti primer, ki ga поблиže poznam. Nek avtor je napisal sijajno delo *Geniji v kratkih hlačah*. Za razliko od vsega, kar sem navajal zgoraj, je njegovo naslednje delo *Geniji v dolgih hlačah* svetel primer tega, kako se piše izvrstno nadaljevanje, potem ko je bil že prvi del dober. Obstoji pa resna nevarnost, da se bo avtor lotil še besedila o Genijih brez hlač. Morda bi ga bilo le treba ustaviti. Slutim, da bi bilo za njegovo zdravje in samozavest kar dobro, če bi tisto, česar del je v kratkih hlačah pokazal in v dolgih skrivnostno zakril, po vseh teh letih raje ohranil zase in za svoje ljubeznive bližnje.

b) Škoda je, kadar avtor, ki je napisal vrsto dobrih besedil, podleže zunanji zahtevi in se loti nečesa, kar mu ne leži. Kot vemo, je tržno gospodarstvo odločno poseglo na slovenski knjižni trg. Uredniki po založbah plezajo gor in dol po krivuljah ponudbe in povpraševanja. Iščejo tržne niše in morajo vdano poslušati predavanja strokovnjakov, ki o literaturi praviloma ne vedo skoraj nič. Vedo pa, kaj da so ljudje danes pripravljene plačati oziroma kaj menda iščejo. Kakšen mora biti format knjige, kakšna barva ovitka ter koliko delov naj ima. Toplim zgodbam je odklenkalo. Dobro in zlo sta družno odšla v maloro. Hrepenenja in druga črevca se valjajo povožena na velecestah v prihodnost. Zdaj je čas oprijemljivih zadev, o katerih (še) ni (preveč) knjig. Govorite otrokom o pijanih ločitvah, smrti, drogah, socialni, nasilju in prazen bogastvu. S knjigami naj stopajo v trdo življenje, ne pa v oblačke cvetja, nežnosti in neoprijemljivega. Tako se avtor nenadoma znajde v posebnem položaju. Z lopato zasuva tržno nišo, ki so mu jo odkrili prodajniki, in pri tem zdrzne s poti, ki mu jo je sicer kazala ustvarjalna potreba. To počne zelo zagreto. Zato niti ne opazi, da včasih zasipava tudi vse dobro, zaradi česar smo v preteklosti ob njegovem imenu metali čepice v zrak in morda zavistno škrtnili z zobmi.

Pri tem bi se še posebej rad spotaknil ob znanega avtorja. Napisal je slikanico o denarju in o knjigi ter knjigo *Počesane muhe*, neke vrste priročnik za lepo vedenje. Ko ga srečujem, vidim, da se ne koplje v denarju. Skratka, pisal je o nečem, na kar se sploh ne razume. Sedaj se sili z raznimi predavanji, ker mu nič drugega ne uspeva. Pisal je o knjigi, izdelku, ki po vseh dostopnih podatkih na Slovenskem zanima vse manj ljudi. Stresanje ljubeznivih besed na to temo je čisto zavajanje nedolžnih otročičkov. Če ob tem dodam, da se je v *Počesanih muhah* zavzemal za lepo vedenje, skromnost, poštenje in gledanje v oči brez potiskanja rok v žepe, skratka, bralce je silil v obnašanje, ki ga danes nihče ne razume, kaj šele, da bi ga izvajal, potem res zasluži, da bi ga javno obesili. Ali vsaj z njegovimi deli opozorilno dodobra seznanili vse, kar leze in gre.

c) Škoda je, kadar kakšen avtor, ki mu nihče noče nič hudega, začuti potrebo, da bi po številnih dobrih delih za odrasle položil na srce kaj še mladim generacijam. Ali da bi, potem ko se je pišoč o otrocih postaral, pisal še in neustavljivo še. Pri tem pa že piše o pomanjšanih odraslih in ne več o resnični mladi generaciji. V zvezi s to točko sem imel pripravljen zelo dolg spisek konkretnih primerov. Lepo sem si ga zložil in ga potisnil v žep. Ko sem ga izvlekel, da bi ga prepisal, sem slučajno potegnil ven še svojo osebno izkaznico. Pogled mi je nehote zdrsnil na moj EMŠO. Predvidevam, da razumete, kako sem iz spiska brez težav naredil papirnati avionček. Malce negotovo sem ga opazoval, ko ga je med letom zgrabil zračni vrtinec. Odnese ga je, po mojem mnenju, zelo daleč in v kakšne tuje kraje.

Pogled od spodaj

Zelo rad se spominjam dragega pisatelja z izvirnim imenom Samuel Langhorne Clemens. Bela gospa s koso mu je preprečila, da bi te dni praznoval svoj 167.

rojstni dan. Pred leti sem rahlo vznemirjen pristal ob njegovem Mississippiju in se napotil na pohajkovanje po New Orleansu. Prvi mož, ki sem ga srečal po nekaj korakih iz hotela, me je veselo pozdravil. Z dvignjenim klobukom je oznanil, da se mi ponuja sijajna možnost. Mestna občina je sprejela sklep in nerezidentom ponuja nepremičnine ob reki po posebno ugodnih pogojih. Bi gospod, morda tujec, želel svoj denar vložiti v cvetočo priložnost in cvetoče mesto? Gospod tujec nisem bil opremljen za taka dejanja. Takoj pa mi je bilo jasno, da sem prišel med podjetne potomce Toma Sawyerja in Huckleberryja Finna.

Brez težav si priključim pred oči teto Polly, njenega nečaka Toma in lesene planke okrog hiše, ki jih je bilo treba prebarvati.

Zgodbo o trivialnem v mladinski literaturi bi na tem mestu začel kot bralec osvetljevali takole:

- a) zelo običajna, navadna, takorekoč prazna je zgodba tete Polly. Teta ima okrog hiše leseno ograjo, potrebno barvanja, v shrambi pehar rdečih jabolk in na glavi vseh muh polnega nečaka Toma. Vsaka normalna teta je prepričana, da bi z modro kombinacijo jabolk in nečaka morala nekako priti do približno po-barvane ograje. Kot vemo, se je kljub tetinemu začudenju njena zgodba lepo odvila. Teta Polly je spomenik redkim ljudem na tem svetu, ki pričakujejo, da bodo za ustrezno plačilo nekaj dobili in to celo res dobijo.
- b) zelo običajna, navadna, takorekoč prazna je zgodba Toma Sawyerja. Ne bi rad delal, bi pa kljub temu rad plačilo. Na voljo je imel lesene planke, barvo in kup prijateljev. Tom ni imel na voljo raziskovalnih novinarjev, ki bi razglasili, da si smetana, če se družiš s tistimi, ki barvajo planke in če tudi sam sežeš po čopiču. To je moral z izbrušenim čvekanjem storiti kar sam. Uspelo mu je. Ne samo da so prijatelji delali namesto njega, še plačali so, da jim je to dovolil! Torej se je fantova zgodba lepo odvila. Tom je spomenik sodobni državi ter osebni idol nekaterih naših uspešnih in občudovanih podjetnikov. Ti si vzamejo plačilo, ker organizirajo farbanje širokih množic, žrtve pa z iskrivim ognjem v očeh za ta teater še veselo praznijo svoje žepe.
- c) zelo običajna, navadna, takorekoč prazna je zgodba Tomovih prijateljev. Zdrava pamet jim je sicer velevala, naj gledajo, pa bodo videli. Ampak Tomova besedna umetnost jih je prepričala, da je res to, kar on govori, in ne to, kar oni vidijo. In tudi njihova zgodba se je ustrezno razvila. Tomovi prijatelji so spomenik večnemu človeškemu upanju in naivnosti, kjer vse šole zelo veliko stanejo in prav nič ne naučijo.

Kratek povzetek vsega, kar sem na kratko zbasal v prejšnje odstavke, nas seveda takoj in odločno navda z iskrenim besom. Mark Twain je iz nič, iz najbolj vsakdanjih, navadnih, takorekoč trivialnih zadev, skoval veliko zgodbo.

Poznam pisatelja, ki sem ga nekajkrat zaslužno ozmerjal že v prejšnjih izvajanjih. On je imel svojo dobro teto, teto Angelo. V shrambi ni imela jabolk. Pač pa je pekla najboljše vanilijeve rogljičke in listnate marmeladne žepke na svetu. Na srečo okrog hiše ni imela lesene ograje, imela je le nečaka. Teti Angeli se ni bilo treba truditi, da bi kaj posebej kombinirala. Do praznega pladnja, na katerem so bili še pred kratkim lepo zloženi rogljički, je prišla z zelo enostavno kombinacijo

polnega pladnja in praznega nečaka. Ta nečak je seveda modro poskrbel, da nikoli, kadar je prišlo do tega, ni bilo v bližini prijateljev.

Na tej točki se torej zgodi bistvena razlika.

Mark Twain je iz nekajkrat nič, iz samih trivialnosti, naredil veliko.

Pogoltni nečak je iz veliko na pladnju naredil nič.

Pogled od strani

Pri tem sprehajanju po trivialnem v mladinski literaturi smo doslej tako malce poimenovali in preimenovali pojme.

Preden zapustim polje, na katerega sem se v trenutku slabosti pustil zvabiti, bi rad opozoril še na nekaj zadev.

Prva je strokovna srenja. Ona dobro ve, kaj je trivialno v literaturi za otroke in mladino. Ona tudi sicer vse zelo dobro ve. Zato jo prebirajte zbrano in pozorno. Tudi jaz sem jo. Najbolj mi je bilo zanimivo brati, kadar se je lotila nekega Slavka Pregla. Včasih so v njegovih delih opazili stvari, ki jih jaz nisem nikoli. Zato sem knjige tega avtorja vedno zelo rad ponovno vzel v roke. Skušal sem se naučiti tistega, kar sem spregledal pri svojem branju njegovih besedil.

Drugo so tete in strici, prijateljski vplivni poznavalci. Kakšen avtor – nečak tako lahko čez noč postane praktično nepogrešljiv v oddajah, člankih, programih, osrednjih izložbah ... Za mnoge je tisto, kar piše v časopisu, res. Tisto, kar piše pisec v svojih knjigah, ni več pomembno.

In potem včasih v kakšnem knjižnem skladišču najdejo kupe knjig, na katere so pozabili. Direktor obljubi posebne nagrade. In že vam trop oglaševalcev, pardon, strokovnjakov za stike z javnostmi, in prodajalcev leze pri vseh luknjah v vašo zavest in v vaš žep. Zvezda je rojena.

Možnosti za prav trivialne zmede je torej obilo. Možnosti, da se v tej zmedi kdo izgubi, ni nič manj.

Kadar mi zmanjka moči, da bi pletel teorije – in zdajle sem že počasi na tem – se globoko zazrem v oči sogovorniku. Potem zelo učeno rečem nekaj nadvse trivialnega: ah, visoko, plitvo, klasično, moderno ... saj je vseeno. Gre samo za tole: besedilo je dobro ali je pa zanič.

Naj zaključim z najbolj pomembnim. Trivialno ali dobro v literaturi za otroke in mladino lahko pade na takega ali drugečnega bralca. Od njega je odvisno, če bodo notranje strune zapele ali ne ... Pri uglaševanju in napenjanju teh bralskih strun igrajo nepogrešljivo vlogo knjižničarji, se pravi, knjižničarke. Zelo zaupno vam povem, da uživajo mojo naklonjenost in spoštovanje.

Še posebej, kadar uspejo najti kaj žlahtnega v trivialni ali kakšni drugi literaturi za otroke in mladino. Z drugimi besedami, kadar v žaklju najdejo več, kot je v njem, in pomagajo, da to opazijo tudi bralci.

Summary

At the 7th meeting of Slovene authors of youth literature, The Eye of the Word, the journal *Otrok in knjiga* organized a traditional symposium for writers, literary critics and librarians. The topic this time was **Differentness in youth literature**. The participants tried to answer the following questions: is differentness manifested primarily through dealing with dark, taboo (even shocking) topics in youth literature or can differentness be understood also as creating an unusual view of life and the world; is the authors' trying to get close to an »un-adult world« an unknown quality in itself; what is the role of literary figures in creating differentness as a way of exiting from the world of adult concepts and control; how is differentness manifested in different literary genres and types; at what point does differentness become commercial, i.e. it sells well; where is the boundary between trivial differentness and the one that still encourages reflection about the potential life offers?